

ARCHIEFVONDSTEN

Vervelende Fransen schieten op Veerse ooievaars

Het jaar 1800. Ons land is sedert vijf jaar "De Bataafsche Republiek". In de stad Veere wonen nog ongeveer tweeduizend burgers en een groot aantal Franse soldaten. Voor inkwartiering van deze troepen is in Veere een aantal barakken aan de Nieuwstraat, de Mijnscherenstraat en de Baljuwstraat als kazerne ingericht. In een huis aan de Wijngaardstraat, dat tot 1764 gediend heeft als onderkomen van de Schotse Natie van Veere, verblijven eveneens militairen. En deze vervelen zich. Want wat blijkt uit de notulen van de gemeenteraad van zaterdag 5 april 1800:

"Wijders heeft de president (burgemeester) kennis gegeven dat hij was geïnformeerd geworden eenige van de Fransche troupes alhier in garnizoen, zich hadden ontstaan om op ooievaars genesteld zijnde op de schoorsteen van het Oude Schotse Huis te schieten en deselve te verjagen, dan daar de vogels sedert onheugelijke tijden zich aldaar hebben opgehouden en niet

tot nadeel verstrekken, gaf hij in consideratie daartegen te voorzien, en de commandant te verzoeken om aan zijne onderhebbenden te verbieden de gemelde ooievaars eenigsints te schaaden. Waar op gedelibereerd zijnde is goedgevonden noch heeden de commandant van het garnizoen schriftelijk te inviteeren van de nodige ordres te stellen datgeene van zijne troupes zich onderstaan op de gemelde ooievaars te schieten of dezelve eenigsints te benadeelen als vogels zijnde welke bij plaacaaten van den Lande zijn gepermitteerd en geen nadeel toebrengen".

Zo'n stuk roept direkt vragen op. Zouden de Fransen voor hun lol op de Veerse ooievaars hebben geschoten of hadden ze zin in een "paté de cigogne" ter aanvulling van de rats, kuch en bonen? Waren dit de laatste nestelende ooievaars in Veere? Hoe lang moet een ooievaar sudderen wil ze gaar zijn?

Peter Blom

OOSTERLINGEN IN OUDE HANDELSSTAD HET GEZANTSCHAP VAN SULTAN ALAOEDIN

In 1596 zeilden twee Nederlandse koopvaarders, "de Leeuw" en "de Leeuwine", naar Oost-Indië, om daar met de koning van Sumatra, de "machomedse" (mohammedaanse) Sultan Alladin van Atjeh, handel te gaan drijven.

Maar de daar al aanwezige Portugezen vreesden de komende concurrentie. Ze wisten de Sultan er van te overtuigen, dat de nieuwkomers zeeroovers waren. Het zijn boze lieden, zo zeiden ze, die komen om te plunderen en te roven.

De Sultan liet daarop Frederik de Houtman en nog een aantal zeelui, die aan land waren, vastzetten. De overval op de beide schepen mislukte echter. Er werden zelfs enkele van de aanvallers gevangen genomen, waaronder ene Leonard Werner. In zijn boek "Commentaren ofte memoriën van de Ned. Staet" noemt Emanuel van Meteren hem. De ene keer noemt hij hem een Nederlander, de andere keer een Lutzeburger (Luxemburger). De Atjehers noemden hem

Pusque Camis. Hij moet er al een aantal jaren gewoond hebben, want hij sprak hun taal goed. De gevangenen zijn later weer vrijgelaten.

Terug in Nederland - 15 augustus 1600- brachten de kooplui en de schippers verslag uit bij Prins Maurits. Vanzelfsprekend ontkenen ze de verdachtmakingen van de Portugezen. De sultan was aanvankelijk juist vriendelijk voor hen geweest. En zij hadden als oprechte handelaars, eerlijk en royaal, het ware karakter van de Nederlandse natie getoond.

De Prins beloofde hulp en liet een brief opstellen voor de Sultan. In het Spaans, op perkament, met een gouden randversiering.

Vier schepen, uitgerust door het Compagnieschap van de Zeeuwse handelaars De Moucheron en Ten Haef, voeren op 28 januari 1601 de haven uit, ter koopvaart in de Oost.

Het waren de Zeelandia, de Middelborch, de

Lange Barcke en de Sonne. Aan boord een aantal geschenken voor de Sultan. Vergulde wapens, spiegels en sieraden. Daarnaast een vorstelijk bedrag aan geld. De waarde van de schepen was ruim 660.000 gulden. Aan handelsgeld was er 450.000 gulden in realen. Alles bijeen een miljoenenbedrijf.

Na een tocht van zeven maanden arriveerden de Zeelandia en de Lange Barcke met de Commiezen De Roy en Bicker op 23 augustus 1601 in het rijk van de Sultan. De beide andere schepen moeten later zijn gearriveerd. Met hun geschenken gingen ze naar de Sultan. Ze overhandigden de brief van Prins Maurits, die hij plechtig in ontvangst nam en van zijn officiële zegel voorzag. Leonard Werner trad op als tolk.

In zijn brief verwijst de Prins eerst naar de gebeurtenissen van 1598. Hij brengt naar voren hoe eerlijk en karaktervol de Nederlanders zijn en dat hij er op vertrouwt dat de genegenheid die hij de Sultan toedraagt, wederzijds mag zijn. Maar, zo vervolgt de brief, "de Portugezen, onderdanen van de koning van Spanje en vijanden van de Nederlandse natie, hebben vele onwaarheden over ons verteld. Die leugens hebben er toe geleid, dat Frederik de Houtman en een aantal schepelingen onschuldig zijn gevangen gezet.

Maar voor die kwestie "zo verwacht de Prins", is wel een oplossing te vinden. Wij hebben immers gevangenen uit uw rijk ook weer vrijgelaten. We vertrouwen erop dat ge dat ook voor ons wilt doen. Geloof de leugens van de Portugezen niet. Juist zij zijn het die de onderdanen van Uw rijk van hun vrijheid beroven.

Juist zij trachten uw volk als slaven aan zich te onderwerpen. Dat is ook de reden waarom de Nederlanders voortdurend tegen hen strijden. En daarom zijn we ook bereid U hulp te bieden in de strijd tegen de vijanden van Uw rijk".

De brief was gedateerd 11 december 1600, geschreven in Den Haag en ondertekend door Maurice de Nassau, Uw dienaar, die de handen Uwer Majesteit kust. Aandachtig heeft de Sultan het allemaal aangehoord.

De kapiteins Cornelis Bastiaanse en Matthijs Anthonisse en de Commiezen Gerard de Roy en Laurens Bicker waren gemachtigd namens de prins te handelen. De Sultan zat op een olifant en was omringd door de adel van zijn

rijk. Hij besloot de Nederlanders een eerlijke kans te geven en wees een gezantschap aan om op de Nederlandse schepen mee naar Nederland te varen. Daar kon men Middelburg en andere steden bezoeken. Prins Maurits zouden geschenken overhandigd kunnen worden en zo zou men de Nederlanders beter leren kennen. Na terugkeer van het gezantschap zou hij beslissen over handelscontracten en vriendschap met de Nederlanders. Veelbelovend was de vrijlating van Frederik de Houtman.

De Commiezen bevrachtten de schepen met peper en het gezantschap kwam aan boord. Hoofd was de 71-jarige Abdoel Hamid. Verder gingen mee Sri Mohammed, gewezen admiraal van de Sultan, en de edelman Mir Hassan. Als vierde ging Leonard Werner mee, als tolk. Enkele bedienden en Arabische kooplieden maakten het gezelschap voltallig.

De thuisvaart verliep voorspoedig, totdat ergens ter hoogte van St. Helena een Portugees galjoen op het toneel verscheen, met duidelijk boze plannen.

In het gevecht dat volgde maakten de Zeeuwen het schip de "San Yago", prijs. Trots hesen ze hun vlag, de leeuw op het water omhoog.

"Luctor et emergo". Op ter herinnering geslagen penningen stond geschreven "non sufficit orbes" (voor hen was de wereld niet groot genoeg).

De rijke buit bestond uit gouden en zilveren sieraden, stenen en parels. De gevangen Portugeese bemanning werd op het eiland Fernando, tachtig mijl voor de Braziliaanse kust, afgezet.

Met een kleine sloep konden ze Brazilië bereiken. De schipper was wel dankbaar, maar zei er bij: "Wij zouden jullie ruwer hebben behandeld". Op 20 juli 1602 voeren de schepen met hun (peper)dure lading en hun prijs ter waarde van anderhalf miljoen gulden aan kostbaarheden, de haven van Middelburg binnen. De buit werd eerlijk verdeeld. Schepelingen, 's lands kas, kooplieden, ieder kreeg zijn deel. En ruim tienduizend gulden werd verdeeld onder de armen van de stad.

Het gezantschap werd groots ontvangen met feesten en maaltijden. Alles moet veel indruk hebben gemaakt op de Oosterlingen.

Maar onverwachts was er een probleem. Enkele weken na de aankomst overleed de hoofdgezant Adoel Hamid.

De vermoeienissen van de reis en de vele wisselende omstandigheden van ontvangsten in de

stad zullen te veel van hem hebben geëist. Zo stond men ineens voor de vraag of een vooraanstaand moslim in een kerk mocht worden begraven. Er is niet lang over gedacht.

Godsdienstverschillen staan goed koopmanschap niet in de weg. Geen plechtige begrafenis, geen eerbetoon betekende geen vriendschaps-en handelsakkoorden.

Dat was duidelijk. Bovendien vielen die Oosterlingen best mee.

Zo werd al op de tiende augustus 1602, de dag na zijn overlijden, Abdoel Hamid in de Oude of St. Pieterskerk begraven. Predikanten hebben in de stoet niet meegelopen, maar verder was het een indrukwekkende begrafenisstoet.

Officiëren in vol ornaat, met de burgemeesters en magistraten van de stad. De Hoogmogende Heren van de Staten van Zeeland in passende kleding. De Oosterse gezellen op Nederlandse wijze achter de kist. En niet te vergeten de reders en bewindvoerders van de Compagnie. Hamids kris werd meedragen op een zwart kleed over de baar.

Op "indiaanse wijze" werd hij, liggend op zijn rechterzijde, begraven, "streckende zuydt ende noordt".

De bewindvoerders van de V.O.C. lieten een hardstenen zerk plaatsen met een opschrift in het Latijn. De steen is in de loop der tijden verloren gegaan. Hoe? Wanneer? Met opzet?

Er is niets over bekend. De Oude kerk is in 1834 gesloopt. Het grafmonument van de gebroeders Evertsen, dat ook in de kerk stond, is toen wèl naar de Nieuwe Kerk overgebracht.

Op de zerk van Abdoel stond geschreven:
Hier ligt begraven Abdoel Hamid, hoofd van het gezantschap des Sultans Alaoedin Rajat Shah Lillahi Fhe l' Alam, afgevaardigd naar den allerdoorluchtigsten Prins Maurits, met twee Zeeuwsche schepen, die buitgemaakt hebben een Portugeesch galjoen. Hij was 71 jaar en overleed in 1602. De bewindhebbers der Oost-Indische Compagnie hebben dit gedenkteken doen plaatsen.

De gezanten moeten zich ook grotelijks verbaasd hebben over de voor hen vreemde omstandigheden. Behuizing, voedsel, rechten en gewoonten. En later, toen ze zagen hoe sleden over dichtgevroren rivieren gleden en ze de koude van de wintertijd ervoeren. Maar in het bijzonder keken ze op toen ze vernamen dat iedere burger hier eigen meester was en dat er geen

slaven waren, slechts vrije mensen. Ondanks een langdurige strijd (vanaf 1568), constateerden ze een algemene welstand, met bloeiende kunst en wetenschap. Vijftien maanden zijn ze in Nederland gebleven. In 1603 stapten ze in Amsterdam aan boord van de "Delft", om als gasten van schipper Willem Cornelisz. naar Atjeh terug te varen. Dertien schepen voeren de haven uit voor een verbond van vriendschap en koophandel, met de verre Sultan.

Bij aankomst in Atjeh vernamen ze dat de oude Sultan in 1603 gestorven was. Maar met diens zoon Ali Maghajat Sjah en later met Iskander Moeda (1607-1636) werden voordelige contracten afgesloten.

Zegel van de sultan Alaoedin Rijat Sjah Lillahi Fil Alam

Natuurlijk heeft men heel wat tijd, geld, zorg en moeite overgehad voor een positief advies van de gezanten. De reis begon in Middelburg, vanwaar ze vertrokken naar Dordrecht, waar een vorstelijk onthaal van de kamer van de V.O.C. wachtte. Vandaar richting stad Grave, die door prins Maurits werd belegerd. Een unieke kans om te laten zien waartoe het prinselijke leger in staat was. Prins Maurits stuurde zijn reiswagen met de stalmeester en een compagnie ruiters om de Atjehers op te halen. Sri Mohammed, nu leider van het gezantschap, maakte, toen hij de prins naderde met gevouwen handen voor de borst een diepe buiging.

De prins weerhield hem ervan aan zijn voeten te knielen.

Na de wederzijdse begroeting, die vlot verliep, dankzij de tolk Leonard Werner, overhandigde Sri Mohammed de prins de brief, die Maurits in 1600 zelf aan de Sultan had geschreven.

Die had er zijn zegel op geplaatst, als bewijs van waardering en vriendschap. Twee andere brieven werden overhandigd met veel plichtple-

TER NAGEDACHTENIS AAN
 ABDOEL HAMID HOOFD VAN HET ATJEHSE GEZANTSCHAP
 DOOR
 SULTAN ALAOEDIN RIAJAT SJAH LILLAHI FIL ALAM
 AFGEVAARDIGD
 NAAR PRINS MAURITS MET DE ZEEUWSE SCHEPEN
 DE ZEELANDIA EN DE LANGHE BARCKE
 HIJ WAS OUD 71 JAAR OVERLEED IN 1602
 EN WERD BIJGEZET IN DE OUDE KERK TE MIDDELBURG
 DE STICHTING PEUTJUT-FONDS HEEFT DEZE
 GEDENKPLAAT LATEN PLAATSEN 24 OKTOBER 1978

marmeren herdenkingsplaat in de Tussenkerk

gingen. Vervolgens bood hij een kris aan, versierd met goud en koper, afgezet met prachtige robijnen. En een gouden schaal met beker, in een kamferhouten bol, afkomstig uit het eiland Bornco. En ten slotte een rode papagaai, die blijkbaar alle vermoeienissen van de reis heelhuids had overleefd. Het leger van de prins demonstreerde zijn mogelijkheden. Een schijngevecht tussen 16 ruiters amuseerde de gasten bijzonder.

7 September trok men verder naar Nijmegen, Buren, Culemborg, Utrecht en Amersfoort, "... alwaerse alomme heerlijck wierden getraceert ...".

Later

Sindsdien zijn vele jaren voorbijgegaan. Jaren met handel, vriendschap, vijandschap en strijd.

Stille getuigen daarvan zijn de vele graven op het kerkhof in Bandar Atjeh (Peucut), die ons vertellen over gebeurtenissen in het verleden. Zo heeft men ook in Middelburg, ter herinnering aan het bezoek van 1602, als symbool voor de wederzijdse vriendschap in het heden in de Tussenkerk een marmeren plaat aangebracht. Deze is indertijd door Z.K.H. Prins Bernhard onthuld.

Geraadpleegde bronnen:

- Dr. J.J.F. Wap, Het gezantschap van de Sultan van Achin.
- Emanuel van Meteren, Memoriën en Commentaren van de Ned. Staet.

C.G. van Aalst

EEN BEKNOPTTE, MAAR SIERLIJKE HOFSTEDE: LELIËNDALE

Het ideale buitenleven volgens zeventiende-eeuws beeld moest niet te veel om het lijf hebben. Pronken met buitenverblijven liet men over aan vorsten, althans in de late Gouden Eeuw. De meeste zeventiende-eeuwse buitentjes dienden twee doelen: nut en recreatie.

De functie van statussymbool werd pas in de eeuw daarna overheersender.

Het nut van een buitenplaats werd opgebracht door de groenten uit de moestuin, de vruchten uit de boomgaard, de opbrengst van de boerderij (akkerbouwprodukten, vlees en zuivel) en de vissen uit de vijvers. De zelf voortgebrachte

spijzen waren goede sier voor de buitenman.

Dat het verblijf op het platteland plezierig was, behoeft geen betoog. De (sier)tuintjes rond de buitenhuizen, hoe bescheiden ook, vormden het grootste deel van de tijd de "woonkamer" waar het gezin en bezoekers van de met zelfgekweekte spijzen rijkelijk voorziene dis genoten, of keuvelden over de Klassieke Oudheid, politiek, literatuur of de burens. Veelal zat men in de tuin of ging uit rijden. Het spreekt voor zich dat men dan geen grote buitenhuizen behoefde. Een of twee kamers met bedsteden en wat personeelskamertjes waren al voldoende. Overdreven sier